

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et privat special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Støt Slægtsforskernes Bibliotek – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om sponsoratet her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug. Videre publicering og distribution uden for husstanden er ulovlig.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SÆRTRYK
AF
RANDERS AMTS HISTORISKE SAMFUNDS
AARBOG 1944

SÆRTRYK
AF
RANDERS AMTS HISTORISKE SAMFUNDS
AARBOG 1944

Randers Bystyre 1837.

Af Mag. art. Sigvard Skov.

OM KONG FREDERIK VI enevældigt styrede land og rige, således styrede på landsfaderens vegne borgmester og byfoged rundt om i provinsbyerne. Men i 1834 var de rådgivende stænder trådt i virksomhed hilst med jubel af folket, eller som det hed i tidens sprog, »Folkeanden Kongen gav Røst, hans Eftermæle leve med Folket«¹⁾). Det var nu ikke så meget en gave, kongen havde givet, fordi folket ønskede den; men fordi tiden nu krævede det. Blandt forudsætningerne må nævnes julirevolutionen i Frankrig, som der havde bragt borgerskabet til magten; men dertil kom, at det i 1815 var blevet bestemt, at alle tyske stater skulde have en stænderforfatning, omend ikke hvornår det skulde ske, og til det tyske rige hørte også Frederik VI's hertugdømme Holsten. Da kongen altså før eller senere måtte imødekomme Holstens ønsker om en stænderforsamling, besluttede han sig til at stille alle sine lande lige, og efter moden overvejelse kom da Frederik VI's anordning af 28 maj 1831 om indførelse af fire rådgivende stæn-

¹⁾ Vers af Ingemann paa Sjette Frederiks mindesmærke, rejst på Skanderborg slotsbanke 1845.

derforsamlinger for henholdsvis Østifterne, Nørrejylland, Sønderjylland og Holsten. Selv om der var trukket ret snævre grænser for stændernes virke, betød det dog, at enevælden var begyndt at likvidere. At også det lokale styre måtte nyordnes var en naturlig følge heraf. Det var regeringen også indeforstået med, og inden stænderne endnu var trådt sammen nedsattes 31 maj 1834 en kommission med den opgave at udarbejde forslag til nye former for købstædernes styre. Kommissionen kom til at bestå af ganske de samme mænd, som havde udarbejdet stænderforfatningen, nemlig præsidenten for Danske Cancelli, gehejmestatsminister P. C. Steemann, den slevsvig-holsten-lauenborgske kancellipræsident, gehejmestatsminister Otto Moltke samt de to deputerede A. S. Ørsted fra det danske og J. P. Høpp fra det slevsvig-holsten-lauenborgske cancelli.

Det var oprindeligt meningen at bruge den nylig udkomne preussiske kommunalforfatning som grundlag; men under udarbejdelsen foretrak man i stedet at bygge videre på de allerede bestående styreformer. Man havde i de fleste købstæder »de eligerede borgere«, som skulde deltage i skatteligningen, og som derigennem faktisk havde fået en betydelig indflydelse på byernes finansstyre. Dette foresloges nu lovfæstet og videre udvidet i kommissionens betænkning, der forelå i 1835, og som straks efter blev forelagt stænderne i Roskilde og året efter stænderne i Viborg. Her fremkom da et krav om adskillelse af borgmester- og politimesterembederne, der af økonomiske grunde ofte var slået sammen. Dette krav blev dog ikke imødekommet ved anordningens udstedelse, og i Randers skiltes de to embeder først i

1850²⁾). Fra stænderne gik forslaget tilbage til cancelliet, som påny gennemarbejdede det med henblik på de af stænderne fremsatte ønsker, som på en række punkter kunde imødekommes, og endelig den 24 oktober 1837 udstedtes da »Anordning angaaende Kiøbstædernes oeconomiske Bestyrelse«³⁾), som overalt mødtes med glad forventning.

I anordningens paragraf 27 var det bestemt, at der skulde udarbejdes specielle regulativer for hver enkelt bys borgerrepræsentation, og ved en kancelliskrivelse blev det pålagt amtmændene, under hvis myndighedsområde købstæderne dengang endnu hørte, at drage omsorg for, at byøvrighederne fik udarbejdet forslag til regulativer, som derefter forsyndede med amtmandens betænkninger skulde indsendes til cancelliets godkendelse⁴⁾). Det skete i Randers ret hurtigt og allerede den 7 december kunde Randers Avis meddele hovedpunkterne af det forslag som magistraten og de eligerede borgere i fællesskab havde udarbejdet⁵⁾). Med enkelte ikke særlig betydelige ændringer godkendtes regulativet den 13 januar 1838⁶⁾). Regulativet for Randers gengives her i sin helhed efter originalen i rigsarkivet⁷⁾):

2) kgl. resolution af 6/5 1850; jvfr. Departements Tidende for 1850, p. 714—19.

3) Collegialtidende 1837, p. 881—918. Randers Amts Avis optrykte anordningen 10/11.

4) Kancelliskrivelse af 4/11 1837.

5) Randers Amts Avis 7/12 1837.

6) Approbation ved Kancelliskrivelse af 13/1 1838.

7) Indr. Min. 1. Dept. Købstad-Regulativer indsendte fra Amtmændene i Henhold til Cirkulaire 1851 27/11. Journ. D 3308. Nyt Skab 8. Pk. 123. Protokol i Rigsarkivet i København.

Regulativ
for
Randers Kiøbstads oeconomiske Bestyrelse.

1.

Til at tage Sæde i Magistraten tilligemed de kongelig beskikkede Øvrighedspersoner udvælges 2de borgerlige Raadmænd.

2.

Borgerrepræsentanternes Antal bestemmes til 12.

3.

Til Borgerrepræsentant er enhver Indvaaner efter erhvervet Borgerskab valgbar, naar han:

- a) er ansat til Næringsskat ifølge den her brugelige Ansættelse efter een Skillings Taxt, eller
- b) eier en grundtaxtpligtig Gaard eller Huus til en Assuranceværdi af 1000 Rbdl. og derover, eller naar han
- c) ved at sammenlægge Næringsskattens Beløb og grundtaxtpligtig Eiendoms Assuranceværdi kan fyldestgiøre ovennævnte Regler.

Foranførte Bestemmelser om Assuranceværdien gjelder ogsaa for de Indvaanere, som efter Forordningen af 23 Oct. 1837 § 7 ville erhverve Borgerskab alene som Eier af Gaarde eller Huuse.

4.

Skatteligningen foretages af en særskildt Ligningscommission i Overværelse og under Vejledning af eet af Magistratens Medlemmer og een af Borgerrepræsentanterne, som for hvert Skatteaar dertil vælges af vedk. Afdeling af Communalbestyrelsen. Ligningscommissionen bestaaer foruden Kæmneren af 12 Borgere, der udnævnes af Borgerskabet og fungerer overensstemmende med Forordningen af 24 Oct. 1837 § 21. Ingen Raadmand, Borgerrepræsentant eller Revisor kan vælges. Ascendenter og Descendenter, Brødre og Svogre maae ikke til een Tid have Sæde i Ligningscommissionen.

Valget af Medlemmer til Ligningscommissionen foretages samtidigt med Valget af Borgerrepræsentanter.

5.

Communalbestyrelsen bemyndiges til at disponere over en Sum indtil 1000 Rbdl. udenfor det aarlige Udgiftsoverslag, imod at denne Sum dækkes ved næste Aars Ligning.

6.

Communalbestyrelsen kan i Aarets Løb bestemme Gratificationer for underordnede Betjente og Bestillingsmænd.

7.

Af den samlede Communalbestyrelse udnævnes og instrueres Kæmneren, som lønnes af Byens Kasse.

8.

Til at gennemgaae Kæmnerregnskabet vælges af Borgerskabet 3 Revisorer, hvoraf een afgaaer hvert andet Aar. De maa hverken indbyrdes eller til Kæmneren staa i noget af de i § 4 nævnte Slægtsskabsforhold m. v. Den, der fungerer som Revisor, kan ikke vælges til Repræsentant.

9.

Saasnart Kæmnerregnskabet er revideret og decideret, bliver det at foranstalte offentliggjort ved Trykken i en tilstrækkelig Extract.

*

Til at tage sæde i magistraten, som ellers kun bestod af statsebedsmænd, kunde borgerrepræsentationen udpege een eller to borgerlige rådmænd. Som det ses af § 1 fik Randers to, ligesom Helsingør, Odense, Aarhus og Aalborg⁸⁾). Antallet af borgerrepræsentanter, der ikke måtte overstige 18, blev i

⁸⁾ Kgl. resolution af 24/1 1838.

Randers 12, mens Aarhus, Aalborg, Odense og Helsingør fik 15. Valgretten var af kancelliet gjort afhængig af grundejendom eller borgerskab. Det var en stærkt privilegeret valgret, men der havde ikke på stænderne været stemning for nogen videregående demokratisering på dette punkt. Det var købmands- aristokratiet og de større håndværksmestre, der vilde sikre sig magten. Det var bestemt, at to trediedele af borgerrepræsentanterne skulde være grundejere, omend valgbarhed også kunde erhverves ved næringsskat af en vis størrelse. Reglerne herfor kunde variere noget i de forskellige byer, for Randers er de udtrykt i § 3. Borgerskab som betingelse for valgret og valgbarhed ophævedes først ved lov af 31 marts 1860. Det stod købstæderne frit for, om de vilde lade skatteligningen foretage direkte af magistraten og borgerrepræsentationen eller af en særskilt ligningskommission. Randers valgte ligesom de fleste større byer det sidste, som det ses af § 4. Mærkelig er bestemmelsen om at gøre ligningskommissionen så uafhængig som mulig. Paragrafferne 5 og 6 handler om borgerrepræsentationens dispositionsret i økonomisk henseende, der her kun er ganske kort angivet i største almindelighed. I andre byers regulativer⁹⁾ kan der være mere detaljerede f. eks. vedrørende optagelse af lån, antagelse af lejemål af byens jorder, beslutninger om bygningsarbejder o. l.; men det må da være underforstået, at Randers borgerrepræsentation har haft de samme myndigheder. Det ses altså, at kommunen da kunde give gratialer til sine tjenestemænd, og også i givet fald forhøje løn-

⁹⁾ F. eks. Aarhus regulativets § 11, Aarhus gennem Tiderne II, p. 304. (1940).

nen, hvad, der for nylig er givet beviser for, ikke er muligt for kommunalbestyrelserne i dag, hvor de i disse sager må følge direktiver fra centralstyrelsen. Derimod lå oprettelse af nye stillinger udenfor borgerrepræsentationens myndighedsområde¹⁰). Oprindeligt havde kancelliet således været imod oprettelsen af kærnerposten, der skulde lønnes med 350 rbd. i sølv¹¹), og ligeså måtte f. eks. en omordning af Randers politi have kancelliets billigelse¹²). Det bestemmes i § 9, at Regnskabet efter behørig revision skulde trykkes i uddrag. Forretningsgangen var den, at revisionen skulde være afsluttet til 1 juli; men trykningen måtte dog ikke begynde før efter regnskabets dicision¹³); det vil sige, om det, i tilfælde af at revisionen havde gjort antegnelser, skulde ændres på de pågældende Punkter.

Under borgerrepræsentationen hørte først og fremmest styret af købstadens økonomiske forhold; men ved at der blev givet den ret til at vælge medlemmer til forskellige kommissioner, f. eks. for fattig-, skole- og havnevæsen, sikredes en vis indflydelse også på disse områder. Heraf fulgte dog ikke, at disse kommissioner blev underlagt borgerrepræsentationen, i et givet tilfælde fastholdt Randers havnekommission sin selvbestemmelsesret og fik heri medhold af Generaltoldkammer- og kommercekollegiet, hvorunder kommunalbestyrelsen havde indanket sagen¹⁴).

*

10) Jvfr. kancelliresolution af 15/3 1844.

11) Randers Amts Avis 23/1 1838.

12) Kgl. resolution af 23/3 1840.

13) Kancelliresolution af 28/12 1839.

14) Kancelliskrivelse af 14/10 1847.

Den 14 Marts 1838 udskev valgbestyrelsen valg og fastsatte tiden til den 26 og følgende dage. Der var dengang ikke noget om, at valget skulde afsluttes samme dag. Til sin meddelelse føjede valgbestyrelsen følgende bemærkning, hvor valgdeltagelse næsten gøres til pligt: »Iøvrigt paatvivle vi ikke, at Byens Borgere ville vise Interesse for Institutionen ved at give talrigt Møde og ikke udeblive fra Valg-handlingen uden lovligt Forfald«¹⁵). De eligerede borgere gik automatisk over i den nye borgerrepræsentation for at sikre kontinuiteten i arbejdet. Da der i Randers var 6 eligerede, nemlig: den stænderdeputerede købmand B. Ludvigsen, købmand Krogsgaard, købmand Lange, garver Bjørn, skomager Lauritzen og handskefabriquer Mattat skulde der følgelig kun vælges 6 nye, og valgt blev oberst Brock, købmand Boserup, købmand Gram, apoteker Køster, skrædder Robl og glarmester Seidelin¹⁶). Først blandt de valgte stod den velkendte politiker, den norskfødte oberst Ludvig Frederik Brock (1774—1853), der, efter i 1824 at have taget sin afsked fra den norske hær, var blevet toldinspektør i Randers¹⁷), fra hvilken stilling han dog i 1829 på grund af blindhed så sig nødsaget til at træde tilbage. Han følte sig dog ikke slået ud af sin tunge skæbne, men lod sig i 1834 vælge til stænderdeputeret i Viborg for Randers by og kom i de følgende år til at spille en betydelig rolle som politiker. Hans valg til borgerrepræsentationen blev imidlertid underkendt af kancelliet, fordi han

15) Randers Amtsavis 17/3 1838.

16) Randers Amts Avis 28/3 1838.

17) Om L. F. Brock: Fra Randers Amt 1921, p. 5—35.

ikke havde borgerskab¹⁸⁾, hvorfor valgbestyrelsen måtte udskrive nyvalg for Brock og den nævnte skrædder Robl, der ikke ønskede at modtage valg. Men Brock, der havde vundet Randersborgernes tillid i en ganske særlig grad, havde forud for valget modtaget en adresse fra en stor del af vælgerne med anmodning om at tage borgerskab for at blive valgbar. Han efterkom opfordringen og blev derfor genvalgt den 31 maj, samtidig med at redaktør J. M. Elmenhoff nyvalgtes¹⁹⁾. Endelig valgtes han som den ene af de to borgerlige rådmænd²⁰⁾. Borgerrepræsentationen kunde derefter begynde at virke, et nyt afsnit i Randers bys historie var dermed indledet.

18) Kancelliresolution af 3/5 1838.

19) Randers Amts Avis 12/5 1838.

20) Randers Amts Avis 18/9 1838.

